

Astrid Söderbergh Widding: Installationstal som rektor på Stockholms universitet

Talare

Astrid Söderbergh Widding
Rektor

Datum

20 februari 2013

Plats

Aula Magna, Stockholm

Kära kollegor,

Tjugo dagar har gått sedan jag av Kåre Bremers hand fick ta emot rektorskedjan, som artonde rektor i ordningen vid Stockholms högskola, eller Stockholms universitet som vi heter sedan 1960. Jag har haft förmånen att få studera och verka här vid universitetet under alla mina fem senaste företrädare: Staffan Helmfrid, Inge Jonsson, Gustaf Lindencrona, Gunnel Engwall och, sist men inte minst, Kåre Bremer. Från Kåre får jag ta över ett utomordentligt väl fungerande universitet, och det är något att vara tacksam för. Jag är också överväldigad över de många lyckönskningar, blommor och andra välkomsthälsningar som strömmat in. Idag är jag både stolt och glad över att i mina företrädares efterföljd få ta upp manteln som rektor.

Vår historia tar ju som bekant sin början så sent som 1878. Det var året för den första telefonväxeln i världen, då för övrigt även den första kvinnliga telefonoperatören anställdes. Det var också 1878 som Thomas Alva Edison fick patent på fonografen, och då elektriciteten först blev tillgänglig för hushållsbruk. Strindbergs Mäster Olof, hans av eftertiden mest analyserade verk, som förnyade svensk dramatik genom sin psykologiska realism, utkom för första gången det året i versupplaga. Samma år inträffade också ett nyckelögonblick i filmfotografins historia, då Eadweard Muybridge tog den första serie hästbilder som så småningom kom att bli fler än 100 000, och som visades som rörliga bilder i zoopraxiskopet – en av de viktigaste föregångarna till filmmediet.

Förändringens vindar blåste världen över, inte minst när Stockholms högskola kom till som ett radikalt alternativ till de traditionella lärosätena, ett lärosäte i tiden, med målet att verka i samhällets tjänst. Eller med Staffan Helmfrids ord i talet från jubeldoktorerna i Stadshuset förra året: ”det friaste av alla fria

universitet”. Här riktade man sig från början till omvärlden i öppna föreläsningar. Här anställdes världens första kvinnliga matematikprofessor och Sveriges första kvinnliga professor, Sonja Kovalevsky. Här stod naturvetenskapliga ämnen och en naturvetenskaplig grundhållning från början i fokus. Tätt i spåren följde kulturhistoria och nationalekonomi, som kom till utifrån samma grundforskningsrelaterade perspektiv. Den öppenhet och det samhällsengagemang som präglade Stockholms högskola vid starten präglar Stockholms universitet i lika hög grad idag.

Idag blåser också förändringens vindar, i en omvärld med höga krav på vad forskningen ska åstadkomma, där samtidigt, som Sverker Sörlin uttryckte det, ”forskningspolitik är ett brokigt landskap”. Vi har gått igenom både Bologna-processen och autonomireformen, vi har ett nytt och ifrågasatt utvärderingssystem, nu diskuteras högskolestiftelser – vad kommer sedan? Mätningar och utvärderingar breder ut sig. Samtidigt höjs det också kraftiga motröster mot alltför enfaldiga utvärderings- och resurstilldelningssystem, som bortser från att vår verksamhet inte så enkelt kan värderas, och att det vid universiteten finns en inneboende kvalitetskultur, en ständigt pågående process av självvärdering och ömsesidig kollegial värdering – en akademins unika kultur, som vi måste värna. Det har också konsekvenser för hur det akademiska ledarskapet ska se ut. Den kollegiala legitimiteten är här en grundbult – men den utesluter ingalunda strategiskt ledarskap. Däremot sätter den en absolut gräns gentemot managementkulturen.

Vid Stockholms universitet har vi nu under våren fler viktiga förändringar inom ledningen än enbart rektorsskiftet. En ny universitetsstyrelse ska tillträda i maj, och inte minst frågan om vem som blir ordförande där är förstås viktig för framtiden. Karin Bergmark har redan, samtidigt med rektorsskiftet, tillträtt som ny vicerektor för humaniora och samhällsvetenskap. Idag har vi också fått en ny prorektor som tillträder vid halvårsskiftet – Hans Adolfsson. Prorektor får bland annat en nyckelfunktion som ny ordförande i samordningsgruppen för lärarutbildningen vid vårt universitet. Lärarutbildningen är så viktig för vår verksamhet att den måste ha en företrädare i universitetsledningen.

Vi har en vision för Stockholms universitet som ni alla kan både utan och innan – men den har sitt slutdatum år 2015. Det är snart. Vi behöver givetvis följa upp den för att se hur vi lyckats, om utbildning och forskning vid flertalet av universitetets institutioner och enheter intar en nationellt ledande och

internationellt framstående ställning. Men framför allt behöver vi gemensamt, både studenter och anställda, formulera en ny vision som kan ta oss vidare bortom 2015, en vision med bärkraft för framtiden. Själv har jag givetvis också en personlig vision för vad jag vill åstadkomma som rektor.

Så här inledningsvis är den kanske mindre i form av skarpa åtgärdsplaner – de får konkretiseras med tiden – än av grundläggande värderingsfrågor och tankar kring hur dessa värderingar bör tillämpas. Vad är Stockholms universitet? Vad bör det vara? Universitetet skiljer sig som bekant, och ska skilja sig, från andra organisationer och företag. Det ska vara en oberoende aktör i samhället, fri från politisk detaljstyrning, fri från snäva vinstkrav. Den akademiska friheten får aldrig sättas på spel. Lärare och forskare har som sin främsta uppgift att tänka fritt, att tänka kritiskt och att skapa nytt. I en tid där olika, ofta motstridiga och ibland illa underbyggda, åsikter förs till torgs står universitetet för det rationella, för solid kunskap på vetenskapens grund. Genom att främja och utveckla vetenskap och kultur bidrar universitetet också till svar på samtidens och framtidens mest brännande frågor.

Mänskligheten står idag inför utmaningar och möjligheter av en omfattning och komplexitet som aldrig förr. Det betyder också att utmaningarna för forskningen förmodligen är större än någonsin, och har globala konsekvenser i högre grad än någonsin förr. Det som mer än något annat kännetecknar vårt lärosäte är den nyfikenhetsstyrda grundforskningen. Inget annat lärosäte i Sverige har en så tydligt renodlad grundforskningsprofil som Stockholms universitet. Bred grundforskning ger också förutsättningar för oväntade tillämpningar. Grundforskningen är vår största styrka, själva navet för vår verksamhet, och den ska vi både värna om och utveckla framöver, inte minst ur ett områdesövergripande perspektiv.

Det är bland annat i ljuset av detta som jag, som ett av mina första beslut som rektor, har inrättat ett områdesövergripande råd, ett forum för forsknings- och utbildningsfrågor som spänner över båda våra områden. De blir allt fler och allt viktigare, vare sig det sedan rör hur vi proaktivt bäst ska tackla aktuella frågor, som klimatfrågan eller globaliseringens olika konsekvenser, eller det mer reaktiva arbetet med uppföljningen av Universitetskanslersämbetets utvärderingar. Det är frågor som drivs av områdesnämnderna – men det krävs också ett kontinuerligt samråd över områdesgränsen. Med våra 64 000 studenter är vi Sveriges största universitet. Många läser hela utbildningar hos oss. Det fortsatta

arbetet med lärarutbildningarna är här förstås en nyckelfråga. Från en första, mer organisatorisk fas är vi nu äntligen färdiga att ta ett steg vidare, att börja arbeta mer med innehållet i utbildningarna och att involvera våra ämnesinstitutioner i högre grad än tidigare. Men många läser också fristående kurser vid Stockholms universitet av rent intresse. De studenterna ska inte underskattas. Vårt universitet har av tradition, tack vare sitt ursprung i öppna föreläsningar, haft både bildningsideal och breda utblickar i fokus. Det ska vi fortsätta med. Det är också vår uppgift som huvudstadsuniversitet.

Själv ser jag det samtidigt som en av de viktigaste utbildningspolitiska frågorna att fortsätta att driva för framtiden, för att främja vår högre utbildning, att vi ska slippa ifrån den lösning som ligger i regeringens tilldelning av medel i två separata pottor, en till utbildning och en till forskning – UGA och FUF – som inte får flyttas mellan verksamheterna. Det rimmar illa med autonomireformen och det är en typisk byråkratkonstruktion, beslutad fjärran från verksamheten. Högre utbildning och forskning hör ihop. De är kommunicerande kärler och måste också tillåtas att fungera så. Idag ser vi i alltför hög grad exempel på en klyvnad, där undervisande lärare ibland ses som ett b-lag i förhållande till forskningens a-lag. Det är ett synsätt som är fatalt för vår verksamhet. De främsta professorerna måste också vara verksamma inom grundutbildningen. Lektorerna måste också forska.

En annan fråga som spänner över både forskning och utbildning, och som är en hjärtefråga för mig efter sex år som ordförande i läraryrådsnämnd, är hur vi rekryterar våra forskare och lärare. Våra utlysningar måste gå ut öppet och internationellt, och vi behöver bedriva ett ännu mer aktivt arbete för att rekrytera starka sökande. Det i sin tur kräver starka miljöer, med en tillräcklig volym för att klara av de strategiska prioriteringar och omprioriteringar som verksamheten och verkligheten kan kräva. Här har vi en tydlig utvecklingspotential som vi kan styra över själva, både ifråga om hur vi formulerar våra utlysningar, hur vi går ut internationellt, hur vi använder oss av våra sakkunniga – och hur vi sist och slutligen hanterar själva rekryteringen inom läraryrådsnämnderna. Vi har helt enkelt inte råd att göra misstag i rekryteringsfrågor. Sådana får ofta lika långsiktiga som förödande konsekvenser. Jag är rädd att vi ibland underskattar betydelsen av de här frågorna, och heller inte använder oss av alla medel som står oss till buds. Här krävs det ett bättre strategiskt tänkande – och framför allt krävs inte bara läpparnas bekännelse, utan en bättre, aktiv praktik. Rekryteringar är, som jag ser det, den absolut

viktigaste enskilda frågan för framtiden. Sveriges unga akademi gick nyligen ut med en skrivelse om karriärvägar för unga forskare. Bristen på en tydlig karriärordning är, som de påpekar, ett av de allvarligaste hoten mot återväxten inom forskningen. Vid Stockholms universitet har vi infört ett tenure-tracksystem som ligger mycket nära det som akademien efterlyser, med en meriteringsanställning som biträdande lektor som lysas ut internationellt, med utvärdering enligt fasta kvalitetskriterier och tillsvidareanställning om de uppfylls. Sveriges unga akademi har rätt – det krävs ”transparens i rekryteringen, långsiktighet i finansieringen, tydliga regler och högt ställda kvalitetskrav”.

En ytterligare fråga jag vill driva som rektor gäller strategiska partnerskap. Vi har sedan tidigare initierat ett arbete med fundraising vid Stockholms universitet. Frågan har utretts grundligt, och vi har också hämtat in en rad utmärkta projektförslag från aktiva forskare. Det är bra. Men ibland finns det en övertro på att fundraising är ett slags universalmedel som kan bistå med en quick fix när det behövs snabba forskningspengar. Det tror jag inte på – så fungerar det inte. Tvärtom är det frågan om ett långsiktigt arbete som snarare handlar om att bygga stabila relationer med samarbetspartners utanför universitetsvärlden. Därför vill jag inte ens tala om fundraising, och inte heller om ”kampanjer” som har till mål att driva in x antal kronor, utan istället på ett mer övergripande plan om just strategiska partnerskap. Vårt partneruniversitet i Helsingfors bedrev nyligen en så kallad fundraisingkampanj, och deras slutsats i efterhand var, att halva nyttan med arbetet var den förändrade position som universitetet fått i förhållande både till näringsliv och offentlig sektor i Helsingfors och överlag i Finland. Det är också min ledstjärna i det här arbetet, som nu alltså går in i en ny fas: arbetet med strategiska partnerskap för utbildning och forskning. Vi har skrivit en plattform för arbetet. Den talar helt enkelt om det Stockholms universitet står för – grundforskning, kritiskt tänkande och god utbildning. Det är det vi framför allt vill kommunicera till omvärlden. Inom den ramen kan man sedan driva enskilda, aktuella projekt. För arbetet med strategiska partnerskap har jag utsett Johan Kleman till rektorsråd. Det är en ny titel vid Stockholms universitet. Den markerar att rektorsrådet arbetar på samma nivå som universitetsledningen, men till skillnad från våra vicerektorer är det inte en vald funktion utan någon som är utsedd av rektor, just på grundval av sina personliga kvalifikationer. Johan Kleman har ju bland mycket annat varit operativ i arbetet med forskningsstationen NEO, Navarino Environmental Observatory, i Grekland, som är ett lyckat exempel på ett strategiskt

partnerskap: ett unikt samarbete mellan Stockholms universitet, Academy of Athens och ekoturismföretaget TEMES, som invigdes i oktober 2012. Som NEO också visar är det viktiga på agendan för arbetet med strategiska partnerskap inte bara vad vi drar in i reda pengar, utan hur vi lyckas förändra relationen mellan Stockholms universitet och omvärlden. Det är där jag är övertygad om att våra viktigaste landvinningar finns att hämta – i samverkan med omvärlden.

Tomas Tranströmer (för övrigt alumn från Stockholms universitet) skriver i sin dikt Östersjöar: ”30 juli. Fjärden har blivit excentrisk – idag vimlar maneterna för första gången på åratat, de pumpar sig fram lugnt och skonsamt, de hör till samma rederi: AURELIA, de driver som blommor efter en havsbegravning, tar man upp dem ur vattnet försvinner all form hos dem, som när en obeskrivlig sanning lyfts upp ur tystnaden och formuleras till död gelé, ja de är oöversättliga, de måste stanna i sitt element.” Vid Stockholms universitet bedrivs forskning kring tolkningens och översättningens problematik liksom om Tomas Tranströmers författarskap, det poetiska tilltalet i Östersjöar bland annat; något som annars kanske främst är en angelägenhet för de många poesiläsarna utanför universitetet som renderade Tranströmer hans Nobelpris. Men universitetet bedriver också forskning om själva den excentriska fjärden, eller med andra ord, om Östersjön och dess framtid. Båda forskningsområdena är viktiga, på olika sätt, för att utveckla mänsklighetens samlade kunskap.

Idag har jag också den stora glädjen att få offentliggöra ett konkret resultat av vårt långsiktiga samverkansarbete. I förrgår beslutade styrelsen för stiftelsen Baltic Sea 2020, som har till syfte att bidra till åtgärder för att förbättra Östersjöns miljö, att stödja vårt nyinrättade Östersjöcentrum, som jag hade privilegiet att få inviga under min första dag som rektor. Stödet omfattar 100 miljoner kronor fördelade över fem år, och det ska användas till fler tjänster för analys, syntes och kommunikation. Tanken är att Östersjöcentrums unika kompetens, med ett brett nätverk av marina forskare, ska kunna fånga upp den samlade kunskapen om Östersjön i riktade kommunikationsinsatser på olika skalnivåer, som behövs för samhällets kunskapsförsörjning. Så ska också vetenskapligt baserade åtgärder, som leder till faktiska förbättringar av Östersjöns miljötillstånd, kunna genomföras. Det är naturligtvis oerhört glädjande med ett så stort stöd för Stockholms universitets nya satsning på en samlad Östersjöforskning.

Sist, men sannerligen inte minst, finns två ytterligare frågor som Kåre Bremer under sin tid som rektor redan haft högst på dagordningen för Stockholms universitet: internationaliseringsfrågan och samarbetet med KI och KTH.

Vad gäller internationaliseringen är den självklart fortfarande en av våra viktigaste frågor för framtiden. Redan vid rektorshearingen sa jag att vår forskning ska vara av det slaget att om man kommer från Stockholms universitet är man väl sedd vart man än kommer i världen. Vi har redan i hög grad en god och gedigen forskning, men vi kan alltid bli en ännu mer synlig aktör internationellt, med tydlig spetsforskning. Det betyder att vi i än högre grad måste agera globalt, både som enskilda forskare och som lärosäte. Internationaliseringen måste vara forskarstyrd och motiveras av forskningens behov och den reella globala forskningssamverkan som finns – men den måste också drivas av ledningen.

Men framför allt behövs det centrala insatser på utbildningssidan. Vi behöver fortsatt berika vår utbildningsmiljö och stärka Sveriges internationella band.

Internationaliseringen måste vara en av rektors huvudfrågor. Vi har redan kommit långt på väg i internationaliseringsarbetet tack vare tidigare substantiella ekonomiska satsningar från rektor, senast i höstas. Det är utmärkt, och det ska vi förstås bygga vidare på. Vad som nu krävs är en övergripande strategisk plan för det internationella samarbetet, som bara kan emanera ur universitetsledningens strategiska samtal och planering inför framtiden. Vi måste ytterligare förbättra vår analys av vilka som är, och bör vara, våra främsta samarbetspartners, och inte minst hur vi bäst ska kunna utveckla internationaliseringen på utbildningssidan. Vad vill Stockholms universitet åstadkomma med sitt internationella samarbete?

Det samarbete som i Kåre Bremers vision ytterst syftat till ett samgående med KI och KTH har som bekant också varit en av hans mest prioriterade frågor under de senare åren som rektor. I dagsläget har samgåendevisionen visserligen fått läggas på is. Men den aktiva dialogen mellan rektorerna för de tre lärosätena fortsätter, trots rektorsskiften – även KI har ju fått en ny rektor i Anders Hamsten – och samverkan ska aktivt drivas vidare. Jag vill tillsammans med den övriga universitetsledningen, och förstås operativt via områdesnämnderna, fortsätta att driva detta samarbete i konkreta frågor kring utbildning och forskning inom bägge våra områden, HS-området såväl som det

naturvetenskapliga området, där vi har allt att vinna på att samverka mellan lärosätena. I grund och botten är det, tror jag, så som de starkaste allianserna byggs: från grunden, i insikten om att vi tillsammans är starkare och gemensamt förmår åstadkomma mer för utbildning och forskning i Stockholm, och för Stockholm som kunskapsregion, än vad vi förmår var för sig, och även mer verksamt hävda vår internationella ställning bland de främsta i Europa och i världen.

Men ingenting av allt detta kan åstadkommas av en ensam rektor. Visionen för Stockholms universitet kan vi bara skapa och förverkliga gemensamt, och det samarbetet måste börja just här där vi står, genom oss alla, studenter som anställda. Jag ser fram mot ett sådant gott samarbete, för att tillsammans bygga en grund för framtiden.

Taggar

2010-tal, 2013, Installationstal, Kvinna, Rektorstal

URI

<https://www.svenskatal.se/tale/astrid-soderbergh-widding-installationstal-som-rektor-pa-stockholms-universitet>